

posteriors a la transmissió lingüística dels pares i mares» (p. 160). I «en quart lloc cal donar informació de la pèrdua de la transmissió lingüística intergeneracional (de la desaparició, segons la llista dels reptes de la llengua esmentada a l'inici d'aquest treball) a bona part dels domini lingüístic» (p. 161).

Es tracta, com hem intentat de posar en relleu, d'una obra ben interessant, i oportuna en el context judicial i sociopolític actual. I ben feta segons les premisses i objectius metodològics de partida. Només ens resta per dir que ens agradaria que fos un estímul per a l'estudi d'altres aspectes socioculturals que s'hi al·ludeixen, com ara els orígens i motius de la diferent consideració social de la llengua catalana entre la població autòctona de Barcelona d'una banda, i d'Alacant, València i Perpinyà de l'altra; i també de l'abandó del català per una part de la classe alta de Barcelona a que s'al·ludeix al començament d'aquest llibre.

BOSCH I RODOREDA, Andreu: *El lèxic alguerès de l'agricultura i la ramaderia entre els segles XVII i XVIII*, + CD-ROM, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2012; «Biblioteca Filològica», núm. 68.

JOSÉ ENRIQUE GARGALLO GIL

Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Romànica
gargallo@ub.edu

Tot i que l'obra no ho explicita, puc testimoniar que aquesta recull, reelaborat i polit, el contingut de la tesi doctoral del seu autor, que, amb un títol més llarg i específic [*La interferència dels parlars sards en el català de l'Alguer entre els segles XVII i XVIII. Estudi del lèxic a través dels Registres de danys de la «Barracelleria» (1683-1829)*], es va presentar a la Universitat de Barcelona el novembre de 2007 i vaig tenir l'oportunitat de llegir com a membre del tribunal corresponent.

La tesi venia a donar continuïtat a una línia de treball iniciada per l'autor anys abans: el maig de 1997 havia presentat a la mateixa UB la tesi de llicenciatura, intitulada *Edició dels registres d'estimes de fruita de la «Barracelleria» a l'Alguer durant el primer terç del XIX. Estudi dels noms de la fruita*, que també va donar lloc a una edició ulterior, amb un títol similar: *Els noms de la fruita a l'Alguer. Edició dels registres d'estimes de fruites de la «Barracelleria» (1783-1829)* (BOSCH 1999). Vaig ressenyar aquesta obra dins *Llengua & Literatura* (11, 2000, ps. 560-565); i ara se m'ofereix l'ocasió de tornar al meu paper de ressenyador d'una nova publicació del Dr. Andreu Bosch, que mostra haver assolit un notori grau de maduresa en els fruits de la seva investigació sobre la història del lèxic en aquesta cruïlla romànica constituïda per l'alguerès, i que fa palesa la seva faceta alhora de catalanista i de romanista.

L'edició de l'obra, tal com figura als crèdits inicials, «ha estat a cura de Joan Veny i Clar», i, tal com és propi de les edicions de l'IEC, la cura formal del llibre

resulta modèlica, mèrit que deu caldre repartir segurament entre l'editor i l'autor. Aquest darrer es refereix al final de la «Introducció» (ps. 33-34) a les citacions i referències bibliogràfiques d'acord amb els criteris emprats a la segona etapa de la revista *Estudis Romànics*. Les convencions corresponents van de la mà d'una primera llista d'«Abreviacions» (ps. 9-11), que inclouen obres de referència com ara arxius, atles, diccionaris i vocabularis, i que se segueixen escrupolosament al llarg de l'obra.

La «Introducció» (ps. 13-34) planteja de bon començament el moll de la qüestió històrica tractada sota l'epígraf d'«El català de l'Alguer i les interferències del sard», que recorda prou el títol original de la tesi (*La interferència dels parlars sards en el català de l'Alguer entre els segles XVII i XVIII*):

Una de les característiques que defineixen el català de l'Alguer és el seu llast sard —o, millor, dels parlars sards—, conseqüència tant d'influències d'adstrat com de substrat —si pensem que la població d'origen català fou substituïda amb el pas dels segles, especialment arran de les pestes de 1582 i 1652, per migracions d'individus majoritàriament sardoparlants (però també parlants de sasserès). (p. 13)

A partir de la selecció de determinats camps lexicosemàntics relatius a l'economia rural, Bosch dona compte dels canvis en el lèxic de l'agricultura i la ramaderia experimentats en el període d'una centúria (1683-1784) a partir dels *Registres de danys de la Barracelleria* algueresa, que abracen un lapse de temps una mica més ampli (1683-1829), amb l'objectiu d'observar els mecanismes de penetració de les interferències lèxiques des d'una perspectiva ecosociolingüística, així com d'analitzar la incidència de l'element sard i d'altra procedència romànica en el lèxic alguerès.

Barracelleria és el nom italià que tria l'autor per referir-se a aquesta companyia o cos civil, integrat pels *barracelli* (en alguerès modern, *barranxels*, sardisme) (p. 16, n. 6), encarregat de la custòdia i vigilància dels conreus, i que nodreix el corpus dels *Registres de danys*, redactats en català, dels quals aquesta obra ofereix una edició selectiva.

Encara dins la «Introducció», Andreu Bosch presenta els seus objectius principals: *a)* detectar quins sardismes lèxics ja han penetrat a la fi del segle XVII; *b)* comprovar quins canvis lèxics es van consolidant al llarg del segle XVIII per la penetració de sardismes i altres estrangerismes; *c)* donar compte de quins camps semàntics són més proclius a la interferència lèxica dels parlars sards; i *d)* fer-ne una interpretació ecosociolingüística. Tots aquests propòsits remetem de manera reiterada dins l'obra (ps. 13 i 24 a la «Introducció»; i *pàssim*, al llarg del llibre) a una mena de *leitmotiv* que són les diferents consideracions realitzades per l'alguerès Antoni Ciuffo en la seva comunicació («Influències de l'italià i diferents dialectes sards en l'alguerès») al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), com ara que la interferència del sard «precedeix a la italiana y no de

poch», o que hi ha nombroses «paraules que nos ha embolat [‘llançat’] lo sard, arreconant les nostres y substituhintles».

Completen la «Introducció»: l’apartat 1.4, que detalla i justifica la tria dels camps lexicosemàntics (I. «Noms del bestiar»; II. «Noms de la terra»; III. «Noms de la producció i la indústria agrícoles»; III.1. «Noms dels cereals i el farratge»; III.2. «Noms de la fruita»; III.3. «Noms de les hortalisses i els llegums»; III.4. «Noms dels arbres fruiters, el cep i les plantes d’horta»; III.5. «Noms de la indústria i l’aprofitament agrícoles»; i IV. «Noms de les eines agrícoles»; ps. 24-30); tot seguit, la presentació de l’estructura recurrent dins l’anàlisi dels cent seixanta-tres mots analitzats (1. «Entrada del mot»; 2. «Variants documentades»; 3. «Particularitats semàntiques»; 4. «Etimologia») (ps. 30-32)¹ i la «Presentació de l’anàlisi interpretativa de la substitució lèxica» (ps. 32-33), per camps lexicosemàntics i global.

El capítol 2, intitulat «Estudi dels camps lexicosemàntics de l’agricultura i la ramaderia» (ps. 35-185), constitueix el cos central del llibre, i s’estructura amb la sistematicitat anunciada per l’autor, que ordena alfabèticament les entrades en cursiva (amb normalització ortogràfica) i destaca amb negreta les variants documentades dins cada apartat. La impossibilitat de tractar amb detall sobre el conjunt del material analitzat m’obliga a fixar-me només en algunes entrades que m’han atret especialment l’atenció, i que em serviran de mostra: així, *egua*, que presenta com a variants documentades **ebas**, **ebbas**, **eguas**, **hiegua**, **hieguas**, **yegua** i **yeguas**; segons Bosch, «un dels casos de substitució lèxica de la solució genuïna, atès que els registres apunten una evolució *egua* → *iegua* → *ebba* (*eba*)», d’acord amb l’existència intermèdia del castellanisme *iegua*, que deixarà pas a la forma de factura sarda *ebba* (*eba*) (p. 45); així també, sardismes com *veranili*, ‘guaret, terra llaurada tres vegades’ [«a Sardenya, la ‘segona llaurada’ de la terra es diu *beraniles*, perquè es fa a la primavera (en sard, *beranu*)»]; aclareix l’autor a la p. 82]; o com *vidassoni*, ‘terreny comunitari obert, ara de pastura, ara de conreu, segons les normes de rotació’, amb **vidazoni** i **vidassoni** com a variants documentades, i que dona peu a sucoses particularitats semàntiques a partir de la idea etimològica d’HABITATIONE (ps. 83-85). Pel que fa a *trigorzu* (‘varietat d’ordi’, ‘ordi’), adaptació del compost sard *trigu orzu* (‘ordi salvatge’), caldria esmenar l’etimologia llatina TRIDĪCUM per TRITĪCUM (p. 97). La *pera* com a mot hereditari constitueix la base de nombrosos tipus amb complementació (p. 103), i, a més, conviu amb «dos noms genèrics d’origen sard que en alguns supòsits onomasiològics plantegen una alternativa a *pera*», *pirastu* (o *pirastru*) i *perenginy* (o *peringiny*) (ps. 104-105). El castellanisme *judia*, amb variants documentades com **giudia** i **giudias**, revela l’adaptació fonètica de la consonant velar inicial a palatal africada sonora, tal com persisteix en alguerès actual (ps. 117-118). Pel que fa als

1. En relació amb la fórmula «parlars romànics italians», que apareix a la p. 32, així com en altres llocs del llibre, jo m’estimaria més «parlars italomànics». D’altra banda, «l’afiliació corsa» atribuïda al gal·lurès a la nota 56 de la mateixa p. 32 hauria de ser amb més propietat «filiació».

«Noms de l'arbre i els arbres fruiters» (III.4.1; ps. 121-132), com s'anticipa a la «Introducció» (p. 28), els registres no reporten mai noms derivats amb el sufix *-erl/-era*, sinó la forma d'estructura analítica *arbre de figa* (o *de figues*), *arbre de pera* (o *de peres*), solucions calcades a partir del sard logudorès *árbore* o *árbure de* + N. Els documents estudiats abonen la substitució d'*empelt* per *enfirquidura*, amb diverses variants gràfiques, que en alguerès modern alternen amb *inseridura* (ps. 154-155), i fins i tot es documenta com a solució esporàdica el castellanisme *inxert* (← *injerto*) (n. 285). D'altra banda, la cautela interpretativa de l'autor es deixa notar, ací i allà, com ara en el cas de *xapa* 'xàpol, aixada' (amb variants com **chapa**, **chiapa**, **chiappa**, **chapas**, **chiapas**), que tanca aquesta part del llibre: «És una solució compartida amb els parlars de l'àrea septentrional de l'illa [sasserès, logudorès septentrional i gallurès]. Tanmateix, no hem de descartar una base catalana, de creació onomatopèica genuïna, com sembla apuntar Coromines per a *xapar* i *xapa* (DECLC, s. v. *xapar*).» (p. 184).

L'apartat següent (3. «Anàlisi interpretativa de la substitució lèxica»; ps. 187-256) reprèn l'ordenació per camps semàntics (ps. 188-233), de nou amb una estructura sistemàtica que s'anuncia de bell començament: *a*) la presentació de la llista de mots tractats seguida d'una síntesi dels resultats presentats al capítol precedent; *b*) una anàlisi contrastiva sobre aspectes semàntics i etimològics dels mots hereditaris i dels estrangerismes; *c*) una anàlisi cronològica de la substitució o interferència lèxica; *d*) una interpretació ecosociolingüística per a cada camp semàntic; i *e*) les conclusions sobre cadascun d'ells. Sobre aquest apartat, abundant en càlculs estadístics que s'expressen en tants per cent, podríem dir que les conjectures de l'autor —gens dogmàtic— en la interpretació de casos particulars poden alterar lleument les proporcions calculades. També, entre altres aspectes, que l'especialització onomasiològica es revela com un factor propici per a la penetració de solucions exògenes: així, en els primers sardismes relatius als noms de fruita, formes com els ja esmentats *pirastu* i *perenginy*, que deriven de solucions diminutives del sard per a designar respectivament 'pereta, pereta arrodonida' i 'varietat de pera' (ps. 208-209). D'altra banda, la *Interpretació global sobre la interferència lèxica dels parlars sards* (ps. 233-256) ofereix un sumari ric en taules comparatives, còmputos i conclusions parcials, distribuït en tres punts:

3.2.1. «Sobre el grau d'interferència exògena i d'herència catalana» (ps. 233-240), en què cal destacar, sobre el total de cent seixanta-tres mots del corpus, el percentatge força equilibrat entre els dos tipus de procedència: un 50,9 % de pervivència de l'herència catalana i un 49,1 % d'interferència exògena (p. 239).

3.2.2. «Sobre la procedència de la interferència exògena» (ps. 240-245), l'autor conclou que, dels vuitanta mots corresponents, seixanta-tres són sardismes, generalment imputables a la varietat logudoresa, mentre que la interferència lèxica del sasserès és molt minsa, i es limita a solucions compartides amb el logudorès, com ara *burricu* 'ase jove'. Alguns sardismes poden considerar-se al seu torn castellanismes, dins d'una interessant concatenació de manlleu lexical: és el cas de l'esmentat *burricu* i d'*aqueta* 'egua jove, petita' (← cast. *haca* amb el morfema

diminutiu *-eta*). D'altra banda, la interferència directa del castellà és testimonial (*judia, iegua, síndia*), així com la del gal·lurès (potser *bístia* com a calc semàntic per a 'bestiar somerí') i la de l'italià (*colíflor*, un altre calc semàntic). Pel que fa als vuitanta-tres mots de procedència catalana, quinze són solucions lèxiques o accepcions genuïnes de l'alguerès.

3.2.3. «Sobre la cronologia de la interferència exògena» (ps. 245-256). D'acord amb el que l'autor ja apuntava en l'edició dels *Registres d'estimes de fruita* (1783-1829) (BOSCH 1999), es confirma que el segle XVIII és l'escenari principal dels canvis lèxics documentats («substitució de solucions hereditàries per solucions exògenes sardes»; p. 246). Només un terç dels manlleus ja apareixen a la fi del segle anterior (p. 248), tal com sembla reforçar un buidat més ampli del lèxic, obert a altres camps semàntics dels *Registres de danys* editats (p. 251). Una menció a part li mereix a l'autor el sardisme *molendu* 'ase' (← logudorès *molènte* 'id.', de *mòlere* 'moldre' < llatí *MOLĒRE*), que, tot i pertànyer al camp semàntic dels «Noms de bestiar», no apareix en els *Registres* editats. D'altra banda, aquests mateixos registres mantenen al llarg del segle XVIII mots hereditaris, com *gos* i *cremar*, que han acabat suplantats, respectivament, per *cutxu* (manllevat al sassarès o al gal·lurès) i *brujar* (pres del sassarès *brusgià*). Un altre camp semàntic, el dels noms dels colors del pelatge del bestiar, especialment de bous i cavalls, del qual Bosch ha publicat recentment un article (BOSCH 2012), revela que el grau d'interferència del sard augmenta progressivament al llarg de la segona meitat del segle XVIII (p. 253).

Les *Conclusions* del llibre (ps. 257-275) podríem dir que «reblen el clau» en relació a l'anàlisi interpretativa de l'apartat precedent, fins al punt que algunes formulacions poden resultar un xic reiteratives. En tot cas —*repetita iuvant*—, presenten un panorama de conjunt molt entenedor, en què abunden les xifres percentuals i els anys de referència dins l'eix cronològic que és objecte d'estudi. El darrer punt (4.6.), a tall de «conclusió final» (p. 272) —una mena de «conclusió de conclusions»—, assenjala que els resultats obtinguts quant a la cronologia i la procedència de les interferències lèxiques respon a la procedència geogràfica dels nous pobladors sards de l'Alguer després de les pestes dels segles XVI i XVII, i aquest final enllaça amb el començament de l'obra (llegiu de nou la citació de la p. 13 reproduïda al principi d'aquesta ressenya). Així doncs, el substrat sard (i, en menor mesura, sassarès) aportat per la població immigrant va influir de manera determinant en l'estructura lingüística del català (alguerès) d'acollida. D'altra banda, els *Registres de danys*, a més d'evidenciar els primers canvis en el lèxic d'aquests camps semàntics de l'agricultura i la ramaderia, mostren ací i allà alguns símptomes de l'estigmatització sociolingüística associada als canvis (p. 273). La datació, entre la fi del segle XVII i el primer terç del segle XVIII, de substitucions de mots catalans ben documentats per solucions sardes o d'altra procedència (*bercoc* → *berracoc*, *cep* → *fondu*, *empelt* → *enfirquidura*), així com la d'altres de la segona meitat del XVIII (*egua* → *eba*, *ganivuet* → *rasor*), és exhibida per Andreu Bosch (p. 273) com el fruit de l'assumpció del paper de «vell minador de l'espirt català»

amb què Antoni Ciuffo esperonava els estudiosos de l'alguerès més de cent anys enrere.

A les «Referències bibliogràfiques» de l'apartat 5 (ps. 277-284), distribuïdes entre (5.1.) «Atles lingüístics, diccionaris i reculls lexicogràfics» i (5.2.) «Altres referències bibliogràfiques», segueix un «Índex» (ps. 285-290), ben útil, que distingeix entre (6.1.) «Mots del corpus lexicosemàntic de l'agricultura i la ramaderia» i (6.2.) «Altres mots analitzats». I resta encara un CD-ROM que inclou tots els continguts de la versió del llibre en paper i, a més, els «Apèndixs» amb l'edició dels «Registres de danys de la Barracelleria a l'Alguer (1683-1784)», que contenen aquestes cinc parts: 1. «Selecció dels Registres de danys editats», 2. «Descripció dels Registres de danys manuscrits», 3. «Criteris d'edició» (3.1. Presentació gràfica; 3.2. Disposició dels textos; 3.3. Aparat crític i notes). 4. «Localització de variants documentades» (I. Noms de bestiar; II. Noms de la terra; III. Noms de la producció i la indústria agrícoles; IV. Noms de les eines agrícoles). 5. «Edició dels *Registres de danys*» (1683-1784). En suma, tot un tresor per a la història de la llengua catalana i per a la lingüística romànica.

BIBLIOGRAFIA

- BOSCH (1999): Andreu Bosch i Rodoreda, *Els noms de la fruita a l'Alguer. Edició dels registres d'estimes de fruites de la «Barracelleria» (1783-1829)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BOSCH (2012): Andreu Bosch i Rodoreda, «Els noms dels colors del pelatge del bestiar en la documentació de l'Alguer dels segles XVII al XIX», dins: *Rassegna iberistica*, núm. 94, 43-57.

PABÓN S. DE URBINA, José M.: *Diccionari manual Grec clàssic - Català*, Traducció i adaptació al català de Vicenç Reglà Jiménez, Guillem Cintas Zuazua, Remei Tomàs Budó, Priscila Borrell Rufias. Barcelona: Larousse, 2011.

RAMON TORNÉ TEIXIDÓ
Universitat Oberta de Catalunya
rtornet@uoc.edu

Des del moment que una obra com aquesta veu la llum esdevé reconfortant pensar que, avui per avui, qualsevol que vulgui iniciar-se en les beceroles del grec clàssic, tindrà a l'abast una eina necessària i de profit indubtable.¹ El diccionari

1. A més dels diversos actes de presentació organitzats per l'editorial (en destaca el del dia 8 d'abril de 2012, a Girona, on va participar la consellera d'Ensenyament) el Diccionari va comp-